

- BEG, M. A. J., 1979: Arabic loan-words in Malay, Kuala Lumpur.
- GONDA, J., 1973: Sanskrit in Indonesia, New Delhi.
- DIAH, M., 1982: National language policy and writing curriculum in Indonesia: a case study, Urbana (Ill.).
- KAHLER, H., 1978: Standardization and development of newspapers' Bahasa Indonesia; in: PERZ, A. Q., SANTIAGO, and LIEM NGUYEM, D. (eds) „Papers from the Conference of Standardization of Asian Languages” (Manila, December 16–21, 1974), Canberra, pp. 243–50.
- LLAMZON, T. (ed.), 1979: Papers on Southeast Asian Languages, Singapore.
- LOWENBERG, P. H., 1983: Lexical Modernization in Bahasa Indonesia. Functional allocation and Variation in Borrowing, „Studies in the Linguistic Sciences”, vol. 13,2.
- NABAJAN, P. W. J., 1979: Languages of Indonesia; in: LLAMZON, T. (ed.) „Papers on Southeast Asian Languages”, Singapore, pp. 259–91.
- PERZ, A. Q., SANTIAGO, and LIEM NGUYEM, D. (eds), 1978: Papers from the Conference of Standardisation of Asian Languages (Manila, December. 16–21, 1974), Canberra.
- ROT, S., 1991: Language Contact, Frankfurt am Main–Bern–New York–Paris.
- ROT, S., 1991a: Non-Standard English, Budapest.
- SAPIR, E., 1949 (repr.): Language. An Introduction to the Study of Speech, New York.
- SOEBADIO, H., 1969: New Sanskrit loanformation in Bahasa Indonesia, „Cultural Forum” 11, 3–4: 22–30.
- SPITZBARD, H., 1970: Sanskrit loan-words in Bahasa Indonesia, „Journal of Oriental Research” 36: 29–47.
- VENDRYES, L., 1949: Le langage. Introduction linguistique á l'histoire, Paris.

SIPOS LAJOS

Babits Mihály: A gyémántszőró asszony (Adalékok egy vers keletkezéstörténetéhez)

1924 januárjában, feltehetően a hónap legelején, a *Nyugat* szerkesztősége nevében Gellért Oszkár kérte fel Babits Mihályt a februári Móricz- emlékszámban való közreműködésre. Babits a levél kézhezvételekor még nem döntött, tanulmányt, visszaemlékezést vagy verset küld, ahhoz azonban nem férhetett kétség: valamilyen módon részt vesz a köszöntésben.¹

Az OSzK Babits Archívumában pontosan nyomon követhető az a folyamat, amelyiknek végén 1924. február 16-án a folyóiratban első közleményként megjelent az üdvözlő vers, *A gyémántszőró asszony*, Móricz Zsigmondnak szóló ajánlással.

A költemény nem „fejben” készült és nem csak a végleges változatában került papírra mint a *Húsvét előtt*, nem egyetlen lélegzetre született, mint a *Balázsolás*. A kéziratok szerint² a költő hosszasan birkózott a témával.

A legelső változat deklaratív is kapcsolódott a megrendeléshez: ebben a variációban név szerint is feltűnik Móricz Zsigmond.

Ragyogj aki fény vagy
Bizony, Móricz Zsigmond, szükség van a fényre
vetni amaz örült asszony utjai elébe,
tántorgóvá tette nem vélt, nem várt vesztesége

azt se tudja már hogy lába merre lép
jobbra is, balra is árok, meredék
s minden lépten szórja kincsét erejét.

Gyémántja és gyöngye gurul szerteséjjel:
ő csináltvirággal, üveggyöngyfüzérrel
ékesíti magát: míg a csillagtalán éjjel

A feltételezhető második változatban Móricz neve elmarad.

A vad Idők útján, a történet éjén
Egy örült asszony fut a meredék szélén
(Kell a fény, kell a fény.)
Óh mennyit aggódtunk, testvér, miatta
S néztük hogy fut szörnyű partokon eszelősen

S ki gyémántokat hagyott el, csináltvirág-
s üveggömbfüzért aggat magára

melyek gáncsolják lábait. Kialudt
lámpása. – Mégis valami ragyog még útja elé.

Nem a csináltvirág s üveggömb ragyog,
hanem az a gyémánt amit elhagyott.

Ragyogj, gyémánt ragyogj! Szükség van a ragyogásra!
Kincsek a parton, kincsek az utfelen, ragyogjatok mind, mind.

Míg diadalút lesz a kálváriából
és sebei rózsáknak tetszenek a fényben.

Óh titokzatos fény! nem várt glória!
Diadalut lesz így a kálvária
Míg a sebnek is rózsává kell világosulnia.

A valószínűsíthető harmadik variációban megjelenik a költészet, a művészet mint segítő-támogató funkció.

Minden vers egy csoda. Ilyen csodának
fényét vetem vak útaid elé,
mert tántorgóvá tett a kin, a bánat
hogy azt se tudod már lábad merre lép
jobbra vagy balra? szakadékba? sárba?
és minden lépten szórod kincsedet
S míg gyémántokat vesztegetsz dobálva
magadat dőren ékesítgeted
üveggyöngy- és csináltvirág-füzérrel,
amely láncként gáncsolja lépteid

Ki lámpás vagy, ragyogj! Szükség van a fényre,
vetni amaz örült asszony utjai elébe
mivel tántorgóvá verte vakító [szörnyű] vesztesége

Óh hány fiat veszített! Mennyi vagyónát
Dúlták fel a durva idegen katonák
idegenné zárták fele legjobb [fele] [legjobb] otthonát.

S azt se tudja már hogy lába merre lép
jobbra is, balra is árok, meredék,
jár és örült módra szórja maradt kincsét
s minden lépten... erejét

S míg gyémántját gyöngyét így dobálja széllyel
ékeskedik csináltvirág- s üveggömb-füzérrel
mely gáncsot vet lábainak, ahogy küzd a széllal

Lámpása a szélben, hagyta, kialudt;
sötétben, vad partok szélén iszonyú az ut

És van ennek a versnek (a piszkozat részletek mellett) már teljesnek tűnő Babits-kézirata is, címmel, rendezett szakaszokkal, viszonylag kevés húzással.

A gyémántszóró asszony
(Móricz Zsigmondnak)

Bizony, Móricz Zsigmond, szükség van a fényre,
vetni amaz örült asszony utjai elébe:
Kit tántorgóvá vakított [tette nem vélt, nem várt] vesztesége.

Óh hány fiat vesztett! mennyi vagyonát
taposták szét talpas, süket katonák!
idegenné zárták tőle legjobb otthonát.

S azt se tudja már hogy lába merre lép:
jobbra is, balra is árok, meredék.
S minden lépten szórja, veszi kincsét, erejét.

S míg gyémántját, gyöngyét így dobálja széllyel,
ékeskedik csináltvirág: s üveggömbfűzérrel,
mely gáncsot vet lábainak, ahogy küzd a széllal.

Lámpása a szélben, hagyta, kialudt:
Vak tátongó partok szélén fut és egyre fut-
Mégis fény ragyogja be, [ragyog elébe] s nem sötét az út.

Nem a csináltvirág, s üveggömb ragyog
hanem az a gyémánt amit elhagyott
még az árokba is utána ragyog!

Bizony Móricz Zsigmond szükség van a fényre,
vetni szegény örült asszony utjai elébe.
Mert anyánk ő, s nincsen mérték [?] anyi vesztesége

A végleges változat – Móricz nevének szövegből való kiemelésével – a
Nyugat 1924. február 16-i számában volt olvasható.³

A GYÉMÁNTSZÓRÓ ASSZONY

Móricz Zsigmondnak

Éjszaka ez, testvér!... Szükség van a fényre,
vetni amaz örült asszony utjai elébe:
kit tántorgóvá vakított szörnyű vesztesége.

Óh hány fiat vesztett! mennyi vagyonát
taposták szét talpas, süket katonák!
idegenné zárták tőle legjobb otthonát.

S azt se tudja már hogy lába merre lép:
jobbra is, balra is árok, meredék
s minden lépten szórja, veszi kincsét, erejét.

S míg gyémántját gyöngyét így hullatja széllyel,
ékeskedik csináltvirág – s üveggömbfűzérrel,
mely gáncsot vet lábainak, ahogy küzd a széllal.

Lámpása a szélben – hagyta – kialudt:

vak tátongó mélység szélén fut és egyre fut -
mégis fény ragyogja be, s nem sötét az ut.

Nem a csináltvirág s üveggömb ragyog,
hanem az a gyémánt amit elhagyott:
még az árokba is utána ragyog!

Ragyogj, gyémánt, ragyogj! szükség van a fényre,
szegény örült asszony utjai elébe,
mert anyánk ő s a mienk minden vesztesége.

A vers minden variációjában szövegszervező elvként megmarad és egyre gazdagabban bontakozik ki az az asszony-haza és az út-élet azonosítás. Ez is, amaz is egy-egy gondolat-, érzés- és képcsoportot idéz fel.⁴

A címszereplőhöz, a fájdalmában megőrült asszonyhoz (logikailag okként és okozatként) a „talpas, süket katonák”, az „idegenné zárt otthon”-ok, továbbá az „éjszaka”, a „szél”, a „tátongó mélység”, az „árok”, a „meredék”, a „gyémánt” és az „üveggyöngy” képzete társul. A zárlatban feltűnő „anyánk ő” kapcsolatban a befogadó maga is részesévé válik a tragédiának. Egyrészt azért, mert eddigre elhalványul, hogy a felütésben felbukkanó „mi”-ben a megszólító és megszólított vonódik csak össze. Másrészt azért, mert a kortársakban az asszony-haza azonosítást nemcsak a világ- és magyar irodalmi hagyomány emléke idézi fel, hanem feltehetőleg erősíti az 1920-as évek elején feltűnő képzőművészeti alkotások sugalma is. A trianoni békekötés után ugyanis majd minden magyar városban megjelentek szobrok, színes nyomatok, amelyek valamilyen formában a békediktátum okozta tragédiát kívánták ébren tartani. A szobrok és nyomatok gyakran szimbolikus nőalakban fogalmazták meg Magyarországot, félreérthetetlenül, kompozíciós eszközökkel utalva a környező államok fennhatósága alá került magyar területekre. A „nőalak-haza” összekapcsolása a kortársaknak így evidencia lett. Csupán a szimbolikus alak minősége volt különböző. A szobrok általában a katóna-lét jelvényeit hordozták. Páncélban, karddal mutatták Hungária-anyát. Erőt sugároztak. Babits versében a „gyémántszóró asszony” alapmeghatározottsága a veszteség és a veszteségből következő örület. A pusztá tragédia.

Az asszony-haza azonosítás a címben megjelenített szimbolikus alakhoz és képrendszeréhez kapcsolja az út-élet azonosítást. Az „út” a Kr.e. 8–7. századtól, az *Út és erény* könyvétől Arany János *Epilógus*-án át Buzatti *Tatárpuszta* című regényéig magát az életet jelenti. A *gyémántszóró asszony*-ban is ez a funkciója. Itt az ember-út-éjszaka-veszély elemekből a befogadóban épül fel az egységes kép. Nemcsak azért, mert az ilyen típusú, jellegében a szimbolikus képszerkezetekhez közel eső képben sok sejtető és szuggeráló

elem van, hanem azért, mert a rész-jelentések a szöveggörnyezetben felerősödnek, átívelnek a hiátusokat, konnotációs jelentéssel telítődnek.

A költemény lírai hőse a felütésben és a zárlatban, részben megegyező két szakaszban, a kikényszerített és folyamatos helyváltoztatás állapotában jelenik meg. A hős kényszeres vagy akaratlan cselekvésére a páratlan szakaszokban van utalás. Az elsőben általában esik szó az útról, az úton levésről, a harmadikban a hős lép, az ötödikben – fokozó értékű szóismétléssel kifejezve – fut, a hetedikben megint úton van, azt sugalmazva, a helyzetváltoztatás nem ér véget, a lépés és futás változik, a lírai hős erejének végső felörlődéséig, az idők végezetéig tart. És ez maga az élet.

Az úton-léthez sokminden kapcsolódik. Az információk általában a páros szakaszokban jelennek meg. A másodikban konkretizálódik az örület eredményező veszteség, a negyedikben megfogalmazódik az örület okozta értékvesztés, a hatodikban – némileg megbontva az alkotás szerkezetét – a mindentudó lírai én kommentárja olvasható, a másodikban közölt információ magyarázó megisméltése. Az „út” képzetéhez így nem a valahová érkezés jelentése társul, mint Dante művében vagy általában a romantikusoknál, vagy mint Babits előző korszakában a *Nyugalanság völgye* darabjaiban, a *Régi friss reggeleim*, a *Szaladva fájó talpakon* és a *Csak a dalra* című alkotásokban, mégcsak nem is a választás, mint Vörösmarty és Petőfi néhány művében, nem a megélt élet, mint az idézett kínai versekben és Aranyánál, hanem kizárólag a szenvedés, a reménytelen, indokolatlanul kimért élet-harc és a következmények elviselése.

A vers hőiséhez a sötétség és világosság konkrét és átvitt motívumai kapcsolódnak. A felütésben a sötétség az éjszaka-állapotban, a fény ennek ellentétéként, ellensúlyozásaként, a tragédia elhárításának egyetlen lehetőségeként jelenik meg. Ebben a strófában a sötétség a látásvesztésben egyrészt a lírai hős sorsa lesz, másrészt a környezet állandó jellemzője marad. Az alkotást összefogó motívumhálóban hol a hősre vonatkozik – a harmadik szakaszban –, hol a környezetre érvényes, akár a harmadik és ötödik strófában. A „fény” mint szükségesség megneveződik a legelső sorban, a harmadik szakaszban – kimondatlanul – hozzákapcsolódik a világosságot adó „kincs” fogalmához, a negyedikben megkettőződik, a „gyémánt”, a „gyöngy” meg az „üveggömbfüzér” ellentétében, a hatodikban és a hetedikben vitális, emocionális és etikai értékeket jelentő „fény” a „gyémánt” képben sűrűsödik. Legelőbb négy fogalom – gyémánt, gyöngy, csináltvirág, üveggömbfüzér – egyikeként, aztán a hamis – a csináltvirág és az üveggömb – ellentétéként, végül a „gyémánt” és a „fény” teljes azonosságában. A motívumok rendszerében a vers így az „éjszaka”-ból, a „fény”-be tart. A veszteség elvál-

lálásából a veszteség átvállalásába. A szimbolikus Hungária-asszonytól a rokonlelkek könnyítő közösségébe.

A *gyémántszerő asszony* a háború alatti és utáni protestáló versekhez – többek között a *Petőfi koszorúi*-hoz, a *Gazda bekeríti házát* címűhöz, a *Házam*-hoz – hasonlóan jelzi a költő módosuló viszonyát a verselési rendszerekhez is. 1913-ig általában időmértékes ritmusban szólnak a Babits-versek. Leggyakrabban jambusi sorokban. Ugyanakkor megjelenik költészetében a trocheusi forma, esetleg a jambusi és trocheusi keverése, továbbá feltűnik a hagyományos alak fellazítása, a szabadabb ritmus is. Az első világháború után, párhuzamosan Erdélyi József és az új népiesek törekvéseivel, Babits művei között megszorodnak az ütemhangsúlyos alkotások. A *gyémántszerő asszony* is ilyen. A strófák háromsorosak, akárcsak a XVI. század költőinél, mindenekelőtt Balassinál. A sorok négyüteműek, pontosan úgy, mint a XV. század legvégén és a XVI. században. Az eltérés „csak” annyi, hogy míg a korai magyar felező tizenkettesek a maguk 3//3-as vagy 4//2-es állandó tagolásukkal rendszerint nyugalmat árasztottak, esetlegesen az epikus beszámoló nyelvi megformálását jelentették, addig itt az egyenetlen tagolás a különbözőessel, a ritmikai diszharmóniával is kifejezi a lírai hős drámáját.

A nehezen alakuló költeményben ritmus-történeti emlékek felidézésével így erősödik föl a két képkonvenció jelentése is.

Jegyzetek

¹Babits Mihály Gellért Oszkárnak. PIM, V. 3195/599

²Köszönettel tartozom Kelevéz Ágnesnek, aki rendelkezésemre bocsátotta az OSzK Kézirattárából a FOND III/1855/10, 11/1, 2, 3, 4, és az 1969/4 jelű lapokat. Ezek alapján némileg másként alakul a vers keletkezéstörténete, mint ahogy az GÁL ISTVÁN írásában olvasható (Babits ódái Adyhoz és Móriczhoz, Forrás 1974, 3.).

³Ezt a szöveget Babits később (a kötetekben való újraközlés során) még néhány helyen megváltoztatta. Az első szakasz 2. sorában „utjai”-t „útjai”-ra módosította, a második strófa első, a harmadik szakasz ötödik szava után vesszőt tett; a negyedik szakasz első sora így alakult: „S míg gyémántját, gyöngyöt így hullatja széjjel”; az ötödik strófában elhagyott, a hatodikban kitett egy vesszőt („a szélben -”, „a gyémánt, amit”); ugyanebben összevonta az utolsó két szót („utánaragogy!”); a legutolsó strófában két helyen javított: az „elébe”, és „a mienk” helyett „elébe;” és „a miénk” került. (KELEVÉZ ÁGNES: Babits Mihály összegyűjtött versei. Századvég 1993, 287–8.)

⁴A képzeletteremtette alak címmé változtatása nem idegen máskor sem Babitstól. Erre példa az ugyancsak 1924-es vers, *A vén kötél tánco*s, meg az 1929-es *Istenek halnak, az ember él* kötetből *A mandarin réme* is (vö.: J. SOLTÉSZ KATALIN: Babits Mihály költői nyelve. Akadémiai. 1965, 283).